

BESZÁMOLÓK

SZEMLÉK

REFERÁTUMOK

Tudományos könyvtárak az információs kor küszöbén

R. S. Gilârevskij, a neves orosz információs szakember dolgozatát a következő mondattal indítja: „Világszerte viharos fejlődésen mennek keresztül az elektronikus kommunikációk különféle, az emberi cselekvés valamennyi szférájának eredményességét lényegesen növelni és az információs társadalomba történő teljes értékű belépést garantálni hivatott válfajai.” Ennek ellenére olyan problémák kísérik ezt a folyamatot, amelyek az információs szolgálatok munkatársainak, főként a könyvtárosoknak tradicionális értékrendszerével állnak kapcsolatban.

A FID 1994-ben fogadta el az ún. tokiói kiáltványt, amely stratégiai szövetséget hívott életre a világközösség eredményesebb információellátását biztosítandó. Ebbe a szövetségbe valamennyi nemzetközi könyvtáros szervezet is belépett. Azóta a FID keretében megszűletett az a szakcsoport is, amely az információs infrastruktúra és az „information superhighway” kérdéseivel foglalkozik.

A következőkben a szerző ismerteti az információs infrastruktúra és szupersztráda USA-beli „sikertörténetét”, illetve annak főbb állomásait (1978: először vetődik fel az információs szupersztráda fogalma; 1989: Al Gore, az USA alelnöke javasolja megvalósítását; 1993: a Fehér Ház elfogadja a nemzeti információs infrastruktúra cselekvési tervét, megalakulnak az elnök mellett és a kereskedelmi minisztériumban az e terv megvalósítására specializált testületek, az Internet felfutása, helyébe az NREN 10 év alatt megvalósuló kifejlesztése – természetesen a szükséges mennyiségű hitelek biztosításával együtt stb.).

Az információs infrastruktúra fejlesztési programjaival párhuzamosan indultak el a könyvtárakban őrzött kéziratok és nyomtatott könyvek digitalizálásának programjai. Ilyen programokat futtat egyebek között a *Library of Congress*, a *Vatikáni Könyvtár*, a *Bibliothèque de la France*.

Napjainkban immár százsámra működnek elektronikus könyvtári hálózatok. „Ideje volt”, hogy megszülessen a virtuális könyvtár fogalma, amit

szerzőnk „számítógépi metaforának” nevez. A lényege az, hogy keretében különféle városok és országok könyvtárainak állománya egyesül, amelyet a használók úgy vehetnek igénybe, mintha egyetlen egész volna.

A hagyományos tudományos könyvtárak e fejlemények ismeretében néhány alapvető kérdéssel és döntési kényszerrel találják magukat szemben.

Mindenekelőtt azt kell eldönteniük, hogy – akár különféle kooperációkat és gyűjtőköri szűkítéseket is vállalva – továbbra sem akarnak lemondani a profiljukba vágó hazai és nemzetközi szakirodalom beszerzéséről, mégpedig annak ellenére sem, hogy gyarapítási kereteik összegszerű megfogycokozásuk és a kiadványok számának és árának emelkedése miatt mindinkább összezsugorodnak, avagy a könyvek és a folyóiratok digitalizált változatát veszik-e igénybe a kommunikációs csatornák használatával. Persze: ehhez rendelkezniük kell a legkorszerűbb technikai eszközök megfelelő mennyiségével. De még így sem hagyhatják a feladatot kizárólag a mérnökökre, ui. az áttérés előtt gondosan meg kell vizsgálni e könyvtárak funkcióit és az egyéb problémákat.

Köztük egyebek mellett azt, hogy mi szerepe van a használatban az információhordozó formátumának. A könnyelmű döntések azt a veszélyt hordják magukban, hogy általuk a több évezredes könyvkultúra által felhalmozott tapasztalatok mennek feledésbe. Tehát: csinján az előrehaladással.

Az iméntiek ellenére le kell szögezni, hogy az elektronikus könyvnek sok előnye van a hagyományos nyomtatott könyvvel szemben. Úm.: komplexsége, változatossága, dinamikus és interaktív volta.

A tudományos könyvtárak információs funkciójának előtérbe kerülésével meggyengült, háttérbe szorult nevelési és ismeretterjesztő funkciójuk. Valóban ez a helyzet. Mégha valamennyi könyvtárban (pl. a párt- és magánkönyvtárakban) nem is valósítható meg az ideológiánélküliség és a világnézeti pluralizmus követelménye, a könyvtárosok-

nak nagy általánosságban ideológiai szempontból semlegeseknek kell lenniük. Ezáltal ugyan elvész az olvasóval megvalósuló közvetlen párbeszéd és érdekei felőli kikérdezés lehetősége, ám a könyvtárügy fejlődése az olvasói-használói önállóság garantálása nélkül nem képzelhető el.

Végül pedig: korántsem közömbösek a gazdasági-gazdálkodási kérdések. Be kell vallani: eddig nem sikerült feloldani az ellentmondást aközött, hogy míg az információs szolgáltatásokban megjelenő hozzáadott érték a fizetett szolgáltatások elkerülhetetlenségét hirdeti, addig minden információs szakmai állásfoglalás a maximálisan szabad hozzáférés mellett tör lándzsát.

A tudományos könyvtárak szolgáltatásait – bölcsen – könyvtáriakra és információsakra osztották. Az előbbiek maradtak – a másfél száz év hagyományaként – ingyenesnek, az utóbbiakért pedig térítést szednek. Térítéssel szolgáltatásuk az alábbiak: SDI, retrospektív keresés az adatbázis-

sokból, primer dokumentumokról másolatkészítés, fordítási szolgáltatás, szemle és elemző anyagok készítése. Míg egészében véve ez helytálló gyakorlat, nem is beszélve arról, hogy jó ideje bevettnek mondható, bizonyos finomítások (perszonalizálás, diverzifikálás) elképzelhetők benne.

A tudományos könyvtárak információs szolgáltatásai következtében ma már értelmét veszítette az a szembenállás, amely az információs intézményeket jó negyven éven keresztül preferálta velük szemben. Fontosságuk az információs társadalom felé haladva nőttön nő, s ezért nem szabad hagyni, hogy retrográd atavizmusok fékezzeik sikerességüket.

/GILÁREVSKIJ, R. S.: Naučnaá biblioteka v èpohu èlektronnyh kommunikacij. = Naučnye i tehničskie biblioteki, 7. sz. 1998. p. 3–12./

(Futala Tibor)

Van-e jövőjük a könyvtáraknak a 21. században?

A kérdéskör angolszász szakirodalmának szemléje és értelmezése orosz nézőpontból

A szakirodalmi szemle szerzője kereken 30 cikket-tanulmányt preparált ki angolszász orgánumból, hogy az oroszországi kollégák se maradjanak ki ennek az „ontológiai” kérdéskörnek nyugati pertraktálásával kapcsolatos „megnyugtató-sokból és ijesztgetésekből”.

A szerző által követett módszer az, hogy először dióhéjban foglalja össze az ide tartozó pró és kontra megállapításokat, majd hosszú részleteket fordít le a szóban forgó dokumentumokból, s e részleteken belül is saját kiemeléseket alkalmaz.

Az alábbiakban egyfelől az in nuce „megnyugtatókat”, másfelől pedig az „ijesztgetéseket” közöljük mint a szemle szerzőjének szuverén értelmezéseit.

A

Egyfelől: Az „információs forradalom” keretében keletkezett az egész társadalom és minden egyén számára kardinális kérdés, az információs biztonság problémája. Ennek kellene megvédenie mindenkit a kulturális monopóliumra, a magánéletbe történő beavatkozásra, a konkrét gazdaságok aláásására, a szociálisan káros értesülésekre törő információfelhasználástól.

Másfelől: Az új „információs ideológia” az információt áruként kezeli. Ezt az árut objektíven szabadnak kell tartani. A többi nem más, mint a realitás következménye. Ellenállni a szabad, s

meglehet: konkurenciára épülő információpiacnak, az egyszersmind ellenállni az információszabadságnak, azaz a mai demokratikus társadalmak alapvető szabadságainak.

B

Egyfelől: Az internet lehetőségei határtalanok. Ám benne a kulturális dialógus helyett túlnyomóan egyoldalú információ található, az angol nyelv és az angol–amerikai kultúra uralkodik el kereteiben. Ezzel párhuzamosan veszélybe kerül az ember joga az információs pluralizmusra, következésképpen az intellektuális szabadságra. Az interneten – a tisztességes egyensúly jegyében – a köz- és magánérdek kompromisszumával az információ tartalmát illetően cenzúrát kellene bevezetni, és értelmes hozzáféréssel biztosítani egyrészt az emberek különféle nézeteinek kifejezését, másrészt pedig a használók védelmét az információs manipulálással és a dezinformálással szemben.

Másfelől: Természetesen számos állam, így Nyugat-Európa kultúrája sem érthet egyet az egységes információs hálózat „mcdonaldizálásával”. Azonban a represszív cenzúra és a „filtrálás” lehetősége immár bebizonyosodottan nem lehetőség ez esetben. Az az elgondolás, hogy minden állam maga dönti majd el, hogy milyen információ pártolendő, és milyen a tiltandó, ráadásul veszé-